VERVOLG DER VERSLAGEN VAN DE COMMISSIE VOOR GENEESKUNDIGE POLITIE EN OPENBARE GEZONDHEIDSREGELING OVER DE WERKING DER REGLEMENTEN OP DE PROSTITUTIE HIER TE LANDE.

ROTTERDAM.

1871

VERVOLG DER VERSLAGEN VAN DE COMMISSIE VOOR GENEESKUNDIGE POLITIE EN OPENBARE GEZONDHEIDSREGELING OVER DE WERKING DER REGLEMENTEN OP DE PROSTITUTIE HIER TE LANDE.

ROTTERDAM.

De Commissie voor Geneeskundige Politie en Openbare Gezondheidsregeling rekende het van belang om het onderzoek naar de werking der reglementen op de prostitutie hier te lande voort te zetten. Alhoewel nu Rotterdam noch eene Verordering op de prostitutie bezit, noch bepaalde reglementen, maar slechts eenige voorschriften door het hoofd der politie aan houders van publieke huizen van ontucht gegeven en aan haar, die zich aan de prostitutie willen overgeven, zoo meende de Commissie toch de werking dezer voorschriften te moeten nagaan, ten einde zooveel mogelijk licht over den toestand der prostitutie alhier te verspreiden. Dat er geen ondankbaarder werk bestaat dan dit, een werk, waar men te vergeefsch naar waarheid zoekt, en waar men zich wel moet wachten om uit gunstige cijfers maar zoo dadelijk tot gunstige uitkomsten te besluiten, hiervan is niemand meer doordrongen dan de ondergeteekende. Het ce qu'on voit, de ce qu'on ne voit pas, nauwkeurig te onderscheiden en geene al te snelle conclusies te maken is hier eene hoofdzaak.

Waarheid is het hoofddoel der statistiek, door haar tracht men een helder inzicht in dezen of genen toestand te verkrijgen; de cijfers (statistiek), die hier volgen, zullen, ja, in zooverre waarheid geven als zij mededeelen zullen wat men weet, maar daar men niet kan mededeelen wat men niet weet, zoo zullen de gevolgtrekkingen, daaruit afgeleid, onmogelijk waarheid kunnen bevatten. Dit gaat zelfs zoo ver dat de cijfers, verkregen op den burgerlijken stand alhier en omvattende de geheele burgerij (zie tabel VI) en welke naar de meening van den ondergeteekende tot waarheid moesten leiden, toch blijkbaar daartoe niet leidden, waarschijnlijk doordien de doode cijfers niet spreken kunnen.

In aanmerking van de vele punten, waarop ik het antwoord moest schuldig blijven, besloot ik af te stappen van het geregeld beantwoorden van een vroeger gesteld programma 1) bij het bespreken van deze aangelegenheid en meende het verkieselijker te zijn, met het oog op alle gestelde vragen in bovengenoemd program het onderwerp vrij te bewerken. Ik noem alleen als voorbeeld vraag A. I. van bovengenoemd program „wordt verlangd eene opgave van het gemiddeld of absoluut aantal lijders aan syphilis." enz. Om deze vraag ten minste eenigermate naauwkeurig te kunnen beantwoorden, zoude

1) *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*, 1862, blz. 343 enz.

*

men moeten kunnen te weten komen hoeveel syphilitische personen, zoowel van het mannelijk als het vrouwelijk geslacht, er jaarlijksch in bijzondere of andere ziekenhuizen of gestichten werden verpleegd; daarenboven zoude men eene opgave moeten hebben van alle syphilitische aandoeningen, die alhier onder de behandeling van alle hier aanwezige Genees- en Heelkundigen voorkwamen. Hier bestaat als bijzonder gesticht alleen een ziekenhuis voor syphilitische vrouwen, welk gebouw onder toezicht der politie staat. De Geneesheer, aan deze inrichting verbonden, geeft jaarlijksche verslagen uit; maar al gaf ook de Geneesheer van het ziekenhuis aan den Coolsingel eene jaarlijksche opgave van het aantal syphilitische aandoeningen in dat ziekenhuis voorgekomen, zooals voor 1870 geschied is, zoo kan men echter verzekerd zijn, dat het aantal venerische aandoeningen in die beide gestichten nog maar een zeer gering gedeelte bedraagt van dat wat in de stad voorkomt; in deze geheele zaak, waar terughouding het hoofdmotto is, is het onmogelijk zulk een logischen gang te volgen en de zaak zoo au fond te behandelen als anders altijd wenschelijk is.

Thans tot mijn onderwerp overgaande, vang ik aan met mede te deelen alles wat aangaande de regeling der prostitutie hier ter stede van de vroegste tijden af bekend is.

I. GESCHIEDENIS DER REGLEMENTEN OP DE PROSTITUTIE.

Door de bijzondere welwillendheid van den Heer J. H. SCHEFFER, Archivaris alhier, werd ik in staat gesteld alles wat zich hier op het archief mijn onderwerp betreffende bevond te kunnen mededeelen, ongelukkig is dit echter niet veel, veel schijnt vroeger te zijn weggeraakt wat tot de 15de, 16de en 17de eeuw behoort, toch is hetgeen ik heb kunnen vinden, niet onaardig.

In de eerste plaats dan vond ik eene keur uit de 15de eeuw, waarbij aan de prostituée's van dien tijd een vaste woonplaats werd aangewezen, waarvan zij zich niet mochten verwijderen. De keur luidt aldus:

13den dach in Januario, a⁰ 1473.

„Is gekeurt bij den Bailiu schout Burgemeesters ende mitte gemeene gherechte dat alle meen wyven voertan sullen woonne ende sitten van lantgens huus noortwaerts langs die vaert ende nyewers anders binnen der stede op te boete van thien pont tusschen dit ende onser vrouwenlichtmisse naest comende opt die boete voirsz, ende den bailiu en sals niemant verdraghen die boeten."

De volgende ordonnantie schijnt eene aanvulling van de voorgaande te zijn.

Op ten 5den dach van Septembri, a⁰ 1476.

„Item die gemeen wyven nergens bordeel te houden, noch te wonen dan in de Oostwagenstraet vander bregge noortwaerts, oock mogen zij evemin opte vaert van PIETER CAMPERTS huys noortwaerts ende tot geenen plaetsen anders opte buet van iii ₶."

In den loop der tijden is er veel zoek geraakt, wat voor het archief dezer

gemeente van veel belang was; zoo is het ook gegaan met de resolutiën ten opziehte van het leven der publieke vrouwen; na bovengenoemde resolutie is de eerste, die op het archief voorhanden is, eene van

den 19den April 1547, 1).

„Gestemmet met die meeste stemmen dat men met die Susteren van St. Annen suster huys spreecken sullen omme een pestilentie huys dair te maecken omme die selve Susteren te brengen in 't Bagijnhoff ende bij sulcke geuallen die bordeelen ordonneeren daer 't Sieehuys thans is ende alsdan in de keure stellen dat men nergent anders bordeel zal moeten houden."

Res. Vroedsehap, Reg. 2. f°. 248.

Verder van,

4 Augustus, 1547.

„Gestemmet dat men spreken sal mit die predicaren om te coopen heur brouhuys om daer aff te maken een pestilencichuys ende daer na te copen die twee huyskens by den siecken duel 2), omme in den siecken duel ende de twee huyskens daer by te ordonneren, te woenen op heur huyer, alle die openbare bordeel houden, dienaers 3) ende andere."

Ut supra f°. 257.

De eerstvolgende uitvoerige resolutie, welke daarna voorkomt, luidt aldus:

Extract uit de Resolutiën van Burgemeesteren der stad Rotterdam, Reg. n°. 7, folio 491.

Hoeren.

Den 26sten Junij, 1754.

„In Agting genoome zijnde dattet ontugtig Leve & Hoererij onder de geringe vrouwluyden van tijd tot tijd soodanig is toeneemende dat sedert den Jaere 1750 Twee & twintig van de selve int Werk-Huys deeser stad de kuur hebben ondergaan om van haer Quade of Venus-siekte (wast doenelijk) te werden geneesen, dog waer van der vier onder de kuur zijn gestorven, En welke geneesing aen deese stad, boven & behalve de *f* 60, die daervoor aen de stads Chirurgijns voor yder werd betaalt, nog wel komt te kosten een somma van *f* 40, of iets meer of min nae de kuur kort of lang komt te duuren, dewijl er bij deselve nog vrouwluyden van de Tugtelingen moeten werden geplaest om deselve op te passen, dewelke in alle die tijd door haer Handen-Werk Niets tot haer kost kunnen winnen, waertoe zij zijn geeonfineert geworden.

Dat men sedert Eenigen tijd, die geneese Vrouwluyden wel twee of meerder Jaeren heeft geeonfineert gehouden om met haer handen Werk de kost te winnen, om (wast doenelijk) daer door soo deselve als anderen een Afschrik van Hoererij te doen krijgen, dog Egter sonder het gewenste Effect daervan

1) Zie de *Beschrijving van Rotterdam*, van G. V. REIJEN, blz. 204.

2) Aen de Goudsche Vest.

3) De dienaers van den Bailliu.

t'Erlangen, gelijk ook niet van die geene, dewelke aldaer over Dronkenschap zijn geconfineert geweest, waervan de Reden wel zoude kunnen zijn, dat veele van deselve int Werk-Huijs beeter Spijs & Drank krijgen dan zij voor sig kunnen besorgen, als zij wederom ontslaegen zijn, waeromme dan goedgevonden is om soo de voors. Vrouwluyden, dewelke van haer venus-siekte sullen zijn geneesen, als die over Dronkenschap sullen werden geconfineert niet meerder te doen plaetsen daer d'andere geconfineerde Vrouwluijden sitten, maer op een aparte Plaets, ten Eynde aen deselve geringer Spys & Drank te doen geven, als aen d'andere geconfineerdens, om (ist doenelijk) daer door aen deselve grooter Afschrik voor 't Werk-Huijs & bijgevolg soo voor Hoererij als Dronkenschap te doen krijgen & sig daervan te onthouden naedat zij ontslaegen zijn geworden, En is dienvolgende (nae overleg met de Regenten vant selve Werk-Huys) goedgevonden, dat aen de voors. Vrouwluyden, soo die nae de geneesing van haer Venus-siekte, als over Dronkenschap int vervolg sullen geconfineert werden, Niets anders tot Spijs & Drank zal mogen werden gegeven als conform de Lijst door de Regenten daervan opgesteld en hiernae volgende.

Reglement op de schafting vande voors. Tugtelingen, waernae de Binne-Vader & Moeder vant selve Tugt-Huijs sig sullen moeten gedraegen in de Schafting.

1. Sondaghs 's Middaghs Grutten met Vet, Een stukje Roggen-Brood met Kaes of Booter. 's Avonds Kaere-Melk met Gerst of Blom gekookt.

2. 's Maendaghs 's Middaghs Peen of Warmoes, of Kool, of Aerd-Appelen.

3. Dingsdaghs 's Middaghs Grauw Erten met Veth.

4. 's Woendaghs 's Middaghs Groen Erten met Sop gekookt.

5. Donderdaeghs Vlees Sop met gepelde Gerst gekookt.

6. 's Vrijdaghs Witte-Boonen met Sop gekookt.

7. Saturdagh Rol-Erten met Suure Sous.

8. 's Morgens geen ander ontbijt dan alleen een stuk Roggen-Brood Sonder Booter of Kaes, En noeit Eenige Coffij of Thee tenzij een Persoon siek & Bedlegerig was.

9. D'avond-schafting alle Werk-Daegen Kaere-Melk met gepelde Gerst of Grutten gekookt, dat die behoorlijk dick is; En men geen Brood daerbij of toe behoeft te hebben.

10. Den Drank, Kuijs of Bier van Twee Gulden de Ton, voor yder Persoon Daeghs in de Drie Somer Maenden Een & een halve Kan, En in de Nege andere Maenden Eene Kan.

11. De Bovengemelde Tugtelingen noeit Eenig Vlees of Speek te schaften.

12. Buijten dit Reglement van Schafting voor de voorgemelde Tugtelingen sal niet gegaan werden, selfs niet, wanneer bij Abundanti van Vis met goedvinden van de Regenten aen d'andere Gevangens Eens Vis werd geschaft."

Uit bovengenoemde resolutie ziet men, dat het den burgervaderen niet ge-

lukte om een afschrik voor 't ontuchtig leven op te wekken en dat de verzorging en voeding in het werkhuis van dien aard was, dat zij veeleer als aanloksel dan als afschrik diende.

Ten slotte vond ik nog de volgende resolutie in 't Archief.

Den 15den September 1775.

Present de Heeren MEYNERS en VAN ALPHEN, Burgemeesteren.

„Burgemeesteren refleeterende op de resolutie van deze Vergadering, in dato 26 Junij 1754, omtrent de confinementen van vrouwspersonen ten koste dezer stad gecureerd van de venusziekte, hebben na voorgaande deliberatie goedgevonden, dat de vrouwspersonen, aan dewelke door Burgemeesteren is geaccordeert geworden, om in 't werkhuis alhier, ten koste dezer stad te werden gecureerd en genezen van de kwade of venusziekte, na hare genezing zullen werden voor den tijd van twee jaren door Burgemeesteren geconfineerd int voorsz. werkhuis, om aldaar met haar handenwerk de kost te winnen. Edoch dat personen door de justitie int werkhuis dezer stad geconfineerd zijnde en aldaar gedurende haar confinement ten kosten dezer stad gecureerd werdende van de kwade of venusziekte geen twee jaren na het expireren van het confinement bij sententie van schepenen haar opgelegd, geconfineerd zullen blijven, maar dat van die twee jaren, dewelke zij zoude moeten zitten int werkhuis uyt hoofde van deze resolutie, zal werden afgetrokken, de tijd dewelke zij na hare genezing geconfineerd zijn geweest, volgens sententie van Heeren Schepenen dezer stad."

Na dien tijd vond ik geene resolutiën of verordeningen, de publieke vrouwen betreffende, vermeld.

Bij de reorganisatie der politie in 1847 werden van wege de politie zekere voorschriften zoowel aan publieke vrouwen, als aan houders van publieke huizen gegeven, welke voorschriften met geringe wijziging nog geldende zijn.

Zij zijn vervat in twee kleine boekjes, wier inhoud, als zijnde van belang voor allen, die met het toezicht op de prostitutie alhier bekend willen zijn, ik hier laat volgen.

Het eerste, bevattende voorschriften, naar welke publieke vrouwen zich zullen hebben te gedragen; begint met een signalement en handteekening van de belanghebbenden. Dan volgen:

„Art. 1. Alle vrouwen, welke gewoon zijn zich aan een ontuchtig leven over te geven, zullen beschouwd worden als publieke vrouwen, hetzij zij bij houders van publieke huizen inwonen, hetzij zij afzonderlijk gevestigd zijn.

Art. 2. Alle publieke vrouwen zijn verpligt zich aan te geven aan het Centraal Bureau van Politie, aldaar zullen zij worden ingeschreven in een Register, tot dat einde daargesteld.

Art. 3. Bij de aangeving zullen zij insgelijks verpligt zijn hare geboorteacten of, ingeval het vreemde vrouwen zijn, hare paspoorten mede te brengen.

Art. 4. Na ingeschreven te zijn, zullen zij geneeskundig worden onderzocht.

Ingeval zij gezond worden bevonden, ontvangen zij een boekje, behelzende

haren naam, ouderdom, signalement en verblijfplaats, mitsgaders deze voorschriften.

Zij zullen dit boekje, hetwelk op de eerste aanvrage aan de ambtenaren van Politie moet worden vertoond, steeds bij zich moeten hebben en hetzelve voor de eerste maal gratis ontvangen.

Art. 5. Hetzij zij bij houders van publieke huizen inwonen, hetzij zij afzonderlijk wonen, zullen zij van verblijf of woonplaats niet mogen veranderen, zonder aangifte aan het Centraal Bureau van Politie.

Art. 6. Iedere publieke vrouw het ontuchtig leven willende verlaten, zal steeds kunnen verzoeken, om op het Register te worden doorgehaald, opdat zij niet meer aan het toezigt der politie zoude zijn onderworpen.

Zij zullen zich hiertoe in den regel schriftelijk tot den Heer Hoofdcommissaris van Politie wenden, die daarop naar omstandigheden zal beschikken.

In geval van huwelijk of overlijden zal deze doorhaling ambtshalve geschieden.

Art. 7. De vrouwen, die in publieke huizen gevestigd zijn, zullen wekelijks geneeskundig worden onderzocht; diegenen, die afzonderlijk wonen, zullen dit onderzoek slechts om de veertien dagen ondergaan. Deze visitatiën geschieden gratis door den Heer Chirurgijn, geattacheerd bij het Politiewezen.

De vrouwen in de publieke huizen zullen aldaar worden gevisiteerd, terwijl de afzonderlijk wonenden in den regel aan het Bureau van den Heer Chirurgijn, daartoe ingerigt, worden onderzocht.

Hieronder worden ook verstaan de vrouwen, houdsters van publieke huizen, ongetrouwd of buiten de maritale magt zich bevindende, alsmede de dienstmeiden, beide wanneer zij jonger zijn dan 40 jaar.

Van deze visitatiën zal op het boekje door den Heer Chirurgijn melding worden gemaakt, met dag, datum en bevinding.

Het Bureau van den Heer Chirurgijn zal open zijn van des namiddags 2—4 ure, gedurende de eerste vijf dagen der week, feestdagen uitgezonderd.

Art. 8. Het is aan publieke vrouwen uitdrukkelijk verboden:

1°. Op de publieke straat te komen in staat van dronkenschap, of niet behoorlijk gekleed.

2°. Zich aan deuren of ramen te vertoonen, hetzij bij dag, avond of nacht.

3°. Op de publieke straat schandaal te verwekken, of zedelooze uitdrukkingen te doen.

4°. Mannen op straat aan te spreken, of dezelven tot zich te roepen, al is het slechts door een geluid of teeken.

5°. Elkanders boekje te leenen, indien hetzelve verloren mogt zijn, zullende zij zich onmiddellijk van een nieuw voorzien, overeenkomstig Art. 4.

Art. 9. Behalve aan deze voorschriften, zij iedere vrouw indachtig aan de straffen, op schennis der eerbaarheid en vergrijp tegen de zeden gesteld."

Het andere boekje, hetwelk op de eerste bladzijde de vergunning van den Hoofdcommissaris van Politie behelst aan N. N. tot het houden van een publiek huis in de straat X ten einde Y publieke vrouwen bij haar te mogen doen inwonen en geene andere in haar huis toe te laten, geeft daarop „algemeene voorschriften, waaraan de houders of houdsters van publieke huizen zich zullen hebben te gedragen," aldus luidende:

»Art. 1. Het houden van huizen van ontucht, of zoogenaamde publieke huizen in den regel verboden zijnde, zoo zal evenwel het houden van dezelve binnen de stad Rotterdam, door den Hoofdcommissaris van Politie kunnen worden toegelaten, onder die voorwaarden, die in ieder afzonderlijk geval zullen worden voorgeschreven, onverminderd de opvolging van deze algemeene voorschriften. De huizen van hen, die tot dat einde geduld worden en zich niet aan de gegevene voorschriften onderwerpen, verkeeren in het algemeen verbod en zullen gesloten worden.

Art. 2. Er zullen slechts tweeërlei soort van publieke huizen kunnen worden geduld:

1°. Huizen, alwaar publieke vrouwen met er woon gevestigd zijn, en

2°. huizen, die door publieke vrouwen, die afzonderlijk wonen, worden bezocht.

Geheime huizen of zoogenaamde stille huizen van ontucht zullen nimmer worden geduld. Tegen het houden van dezelve zal steeds ten strengste worden gewaakt, en, zoo daartoe termen zijn, op grond der strafwet worden vervolgd.

Art. 3. Ieder persoon, die een huis als in Art. 2 genoemd wil oprigten, zal zich hiertoe schriftelijk tot den Heer Hoofdcommissaris van Politie wenden. In hetzelfde adres zal vermeld worden, het soort van op te rigten huis, waar hetzelve gelegen is, hoevele kamers zich in hetzelve bevinden en hoevele vrouwen men wenschen zal te houden.

Ook zal, het geval zich voordoende, hierbij worden overgelegd.

1°. De toestemming van den man, indien de vraagster getrouwd is en niet wettig gescheiden leeft; en

2°. De toestemming van den eigenaar van het huis, indien men hetzelve slechts als huurling bewoont.

Art. 4. Geene kamers zullen in zoodanig huis mogen worden verhuurd, noch gedeelten van het huis, ingeval dit gedeelte geen afzonderlijke in- of opgang heeft.

Art. 5. De ramen der huizen aan de straat uitkomende, zullen steeds van gordijnen van dikke stof vervaardigd worden voorzien, welke nimmer mogen opengeschoven zijn.

Tot deze huizen zal steeds de vrijen toegang worden verleend aan alle ambtenaren van Politie, hetzij bij dag, hetzij bij nacht.

Art. 6. Zij zullen geene vrouwen in hun huis mogen toelaten, dan die voorzien zijn van haar boekje, als bewijs der inschrijving bij de Politie.

Zij mogen geene dienstmeiden houden, dan die van wege de Politie zijn goedgekeurd, terwijl deze, jonger zijnde dan 40 jaren, onderworpen zullen zijn aan de geneeskundige visitatiën.

Insgelijks zullen de houdsters, ongetrouwd en buiten de maritale magt zich bevindende en den leeftijd van 40 jaren nog niet bereikt hebbende, aan die visitatiën onderworpen zijn.

Art. 7. Het bewijs van toelating, vergezeld van deze voorschriften, zijn zij verpligt steeds bij de hand te hebben, om aan de ambtenaren van Politie, des gevorderd, te vertoonen, zij ontvangen hetzelve gratis, doch bij het verloren gaan, een nieuw moetende erlangen, zullen zij voor dit boekje betalen 1 gulden

Art. 8. Zij zijn voor het overige indachtig aan de straffen op de schennis der eerbaarheid, vergrijp tegen de zeden en débaucheren van minderjarigen gesteld.

Bijzondere Voorschriften.

Art. 9 1). Eigen kinderen, zoowel als die van anderen, boven de zes jaren oud, mogen zoo min bij dag, als bij nacht in huis worden toegelaten.

Muziek of zang mag alleen gegeven worden door hen, welke bij de politie bekend zijn en vergunning hebben.

Uiterlijk ten 2 ure des nachts voor goed sluiten.

De knechts moeten mede van eene vergunning voorzien zijn.

Art. 10. Personen meer dan één nacht achtereenvolgende verblijf houdende, moet daarvan schriftelijk kennis gegeven worden aan het bureau van politie, met opgave van namen, ouderdom, beroep, geboorte en woonplaats."

II. BESCHOUWING DER PROSTITUTIE HIER TER STEDE.

Hebben wij in het voorgaande hoofdstuk, hoewel in zeer beperkte mate, kennis gemaakt met de ontwikkeling der repressieve maatregelen tegen de prostitutie alhier, waarbij wij zagen, dat, terwijl in het eerst slechts enkele buurten aan haar ter bewoning werden toegewezen en later ook straf werd bedreigd, terwijl wij haar ten slotte aan een geregeld toezicht onderworpen zien, zoo laat ons nu den toestand der prostitutie alhier in de laatste jaren nagaan.

Uit de hierboven medegedeelde politievoorschriften aan de publieke vrouwen, blijkt duidelijk genoeg aan welk toezicht zij zijn onderworpen en aan welke bepalingen zij zich te houden hebben, zoodat ik dit punt hier niet verder aanroer; maar in de eerste plaats overga tot de bekende plaatsen der prostitutie gewijd, namelijk:

1. *De huizen van ontucht.*

De politie onderscheidt drie soorten van huizen van ontucht, of, zoo als zij het noemt, huizen waar mannen in aanraking komen met vrouwen, en wel:

Publieke huizen, rendez-vous huizen, beide alleen aan ontucht gewijd en tapperijen en danshuizen, waar de gelegenheid daartoe wel openstaat, doch waar het bezoek zich ook alleen kan bepalen tot het gebruiken van het een of ander.

Het aantal dier huizen bij de politie bekend, bedroeg in 1871 38, verdeeld in: Publieke huizen 11, rendez-vous 6, tapperijen en danshuizen 21.

In den aanvang van het jaar 1852 waren hier ter stede bij de politie bekend het volgend aantal getolereerde huizen: Publieke huizen 15, tapperijen en danshuizen 48, rendez-vous 15 2).

---

1) Deze twee laatste artikels zijn eerst later toegevoegd.

2) Elders vond ik voor 1852 aangegeven als zijnde hier ter stede in 1852 aanwezig 48 getolereerde huizen, waarvan 16 met inwonende vrouwen en 32 rendez-vous en danshuizen.

Uit het groote verschil in deze beide getallen zoude men moeten besluiten dat de huizen van ontucht in het tijdvak van 1852 tot 1871 belangrijk waren verminderd, hetgeen te opmerkelijker is, daar tevens het getal inwoners van 88,813 op 31 December 1851 tot 123,097. op 31 December 1870 geklommen is. Laat ons nu overgaan tot de beschouwing van het aantal

2. *Publieke vrouwen.*

Van het aantal publieke vrouwen bij de politie bekend, komen opgaven voor van het jaar 1852 af, van 1852 tot 1862, het gezamenlijk aantal en later verdeeld in inwonende en afzonderlijk wonende, waarvan ik hier de opgaaf laat volgen.

TABEL I. AANWIJZENDE HET GETAL PUBLIEKE BIJ DE POLITIE BEKENDE VROUWEN VAN 1852 TOT 1870.

Op 31 December van het jaar	Inwonende.	Afzonderlijk wonende.	Te samen.
1852			300
1853			280
1854			294
1855			330
1856			362
1857			353
1858			356
1859			355
1860			320
1861			317
1862			320
1863	102	209	311
1864	92	201	293
1865	94	195	289
1866	82	186	268
1867	85	170	255
1868	81	190	271
1869	94	152	246
1870	102	161	263

Even als met de publieke huizen zoo ziet men ook hier eene belangrijke vermindering der publieke vrouwen, des te in het oog loopender naarmate het bevolkingscijfer juist in omgekeerde reden toegenomen is. Meer waar stelde ik boven mijn tabel *bij de politie bekende* publieke vrouwen. Als men bovenstaande statistiek zonder kritiek wilde aannemen, welk een gunstig denkbeeld zoude men dan niet van de zeden der Rotterdammers verkrijgen, ja de moralist zoude werkelijk in extase kunnen geraken, wanneer het bewezen was dat het aantal publieke vrouwen in omgekeerde reden verminderd was als de bevolking vermeerderd, of nog liever als het bewezen was dat onder eene bevolking van 123,000 zielen, waaronder een groot aantal vreemde zeelieden, slechts 263 publieke vrouwen voorkomen. Van het jaar 1856 nam dat getal, toen bedragende 362, bijna geregeld af tot op 255 in 1867, het bedroeg in het volgend jaar iets meer, namelijk 271, in het daaropvolgend weder minder 246 en eindelijk in 1870 wel iets meer namelijk 263, gevende echter met het jaar 1856 een verschil van 99 in minder.

Wij verkrijgen derhalve voor de verhouding der publieke vrouwen tot de bevolking, op 31 December.

	Bevolking.	Publieke vrouwen.	Verhouding 1 op inwoners.
1856	99,706	362	275
1870	123,097	263	468.

Volgens de volkstelling op 31 December 1859 1) waren er toen in Rotterdam aanwezig 7346 ongehuwde leden van het mannelijk geslacht tusschen de 18 en 40 jaren, welk getal in dezelfde verhouding toegenomen als de bevolking gerekend dus nu 8530 zoude moeten bedragen. De gehuwde mannelijke bevolking en de ongehuwde jongeren en ouderen dan 18 en 40 jaar geheel buiten het spel latende zouden er volgens Tabel I 263 publieke vrouwen komen op 8500 ongehuwde mannen in de kracht huns levens, benevens een groot aantal vreemde zeelieden enz. enz.

O ROTTE's moreel Eldorado, mocht het hier eens blijken een Eldorado in waarheid te zijn en niet in schijn.

Maar ach, bij het doorbladeren van de verslagen 2), waaruit ik mijne statistische gegevens putte, bleek het mij al dadelijk, dat ook den verslaggevers ware het al niet het geringe aantal publieke vrouwen, maar het afnemen daarvan, zoo getroffen had, dat zij zich genoopt vonden, de oorzaak daarvan op te sporen, en als wij dan zien, wat zij als oorzaak daarvan opgaven, dan verdwijnen niet alleen al onze morele illusiën, maar er blijft zelfs geen spoor van over.

Dat de statistiek waarhéid bevatte wat het aantal bij de politie bekende publieke vrouwen betreft, is mogelijk, dat zij niet alle publieke vrouwen betrof, is zeker.

Zoo zegt de verslaggever 3) over 1864. „Of de dalende rigting in het cijfer van op zich zelf wonende vrouwen in gunstigen zin voor de zedelijkheid onzer gemeente moge opgevat worden, is te betwijfelen. De voortdurende uitbreiding der stad en vooral de wijze waarop dit in de polderstad plaats heeft, maakt het toezigt moeijelijk en geeft aan vele personen de gelegenheid om soms gedurende geruimen tijd de prostitutie op clandestine wijze uit te oefenen of die te bevorderen, of zelfs om zich te vestigen in een aan de bebouwde kom onzer gemeente onmiddellijk aangrenzende plaats, om zich daardoor aan het toezigt der Rotterdamsche politie te onttrekken.

Als grond voor dezen twijfel zou men misschien ook kunnen aanvoeren dat het aantal onwettige geboorten steeds klimmende is (294,317,322)."

In het verslag 4) over 1866 lezen wij: „Het is moeijelijk aan te nemen dat

1) Zie derde tienjarige volkstelling, Dl. II.

2) „Verslagen van de Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt aan Burgemeester en Wethouders over de Medische politie" en na de opheffing van die Commissie in het „Jaarlijksch verslag omtrent het geneeskundig toezicht op de prostitutie door den geneeskundige bij de politie"; al welke verslagen zijn opgenomen in het jaarlijksch „Verslag van den toestand der gemeente Rotterdam door Burgemeester en Wethouders aan den gemeenteraad uitgebracht."

3) Zie bovengenoemd Verslag van de Geneeskundige Commissie, in dato 28 Maart 1865, blz. 38 en 39.

4) Verslag omtrent het Geneeskundig toezicht op de prostitutie, gedurende het jaar 1866, blz. 2.

in deze stad, met een steeds aangroeijend getal inwoners en een steeds grooter wordend verkeer van vreemdelingen, die daling aan vooruitgang in zedelijkheid is toe te schrijven, maar veeleer is het waarschijnlijk, dat de toeneming der clandestine prostitutie, die hier steeds onbeschaamder het hoofd verheft, daaraan schuld heeft."

In het verslag over 1861 1) lezen wij:

„In het vorig jaar werd er reeds op gewezen, dat dit verschijnsel (het dalen van het getal ingeschreven publieke vrouwen) slechts schijnbaar gunstig is en uit een sanitair oogpunt eerder zeer ongunstig moet worden genoemd. Er staat toch tegenover deze afneming der ingeschrevene vrouwen eene zeer duidelijke toeneming der zoogenaamde clandestine prostitutie, en het is voornamelijk deze, welke aan de verbreiding van syphilis onder alle individuen der maatschappij, losbandige zoowel als ingetogene en onschuldige, de meeste schuld heeft. Voor het algemeene welzijn ware het dus wenschelijk, dat de clandestine prostitutie met meerder goed gevolg kon worden bestreden."

Eindelijk lezen wij in het verslag over 1868 2), in welk jaar een kleine vermeerdering van ingeschreven publieke vrouwen plaats had, „de kleine vermeerdering van ingeschreven vrouwen in dit jaar zal dan ook nauwelijks eenigen invloed uitoefenen op het groote aantal dergenen, die, zonder zich aan eenig toezicht te onderwerpen, meer onbeschaamd dan zulks in vroegere jaren hier ter stede het geval placht te zijn, zich aan prostitutie overgeven. De ondergeteekende is van meening, dat in de tegenwoordige omstandigheden slechts na de vaststelling van eenige wettelijke bepalingen de krachtige bestrijding van die maatschappelijke kwaal met vrucht zou kunnen worden ondernomen."

Wanneer wij nu weten dat de verslaggever door zijne betrekking èn als Geneesheer der politie èn als Geneesheer en Chirurgijn hier ter stede practiserende, in de beste gelegenheid is om met den toestand der prostitutie alhier bekend te zijn, niet alleen met de bekende of schijnbare maar ook met de onbekende of ware, zoo zal wel niemand meer eenige illusiën hebben overgehouden aangaande eene afname der prostitutie alhier, en de door mij gegeven cijfers nemen voor wat ze zijn, namelijk niet het geheele getal prostituées, maar alleen het bekende. Dit bekende getal moge al zeer fraai en stichtelijk zijn, het onbekende aantal is volgens alle zeer bevoegde autoriteiten zeer leelijk en onstichtelijk.

Men vergeve mij mijne uitvoerigheid op dit punt.

Wij leerden nu het aantal bij de politie bekende prostituées kennen en zagen tevens dat deze verplicht zijn zich op vaste tijden te laten onderzoeken. Laat ons nu de uitkomst van dit onderzoek eens nagaan, en vergelijken met

1) Verslag enz. over 1868, blz. 2.

2) Verslag enz. over 1868, blz. 2.

TABEL II. AANWIJZENDE HET AANTAL ZIEK BEVONDENE VROUWEN, BIJ HET HIER VOLGEND AANTAL VISITATIES.

JAARTAL.	Ingeschreven vrouwen.		Clandestine vrouwen.		Vreemde vrouwen.	
	Aantal visitaties.	Ziek bevonden.	Aantal visitaties.	Ziek bevonden.	Aantal visitaties.	Ziek bevonden.
1852	9000	151	70	30	180	32
1853	8515	115	68	29	150	38
1854	8784	121	87	33	161	28
1855	9216	194	107	37	204	32
1856	9911	210	182	65	200	40
1857	11414	231	170	47	187	43
1858	11517	175	252	61	147	32
1859	11438	190	221	52	136	26
1860	10359	189	105	32	109	30
1861	9281	221	120	27	133	17
1862	9068	228	121	36	118	28
Gemiddeld ziek bevonden.	1.86 pCt.		29 pCt.		20 pCt.	

TABEL III.

JAARTAL.	Ingeschreven vrouwen.				Clandestine vrouwen.		Vreemde vrouwen.	
	Inwonende.		Afzonderlijk wonende.					
	Aantal visitaties.	Ziek bevonden.	Aantal visitaties.	Ziek bevonden.	Aantal visitaties.	Ziek bevonden.	Aantal visitaties.	Ziek bevonden.
1863	4468	69	3972	158	130	40	140	33
1864	4093	56	3713	164	122	35	108	25
1865	4413	44	3481	148	109	31	80	19
1866	4010	38	3444	136	118	39	87	20
1867	3785	41	3048	149	96	29	83	22
1868	4184	33	2853	108	108	35	97	23
1869	4124	38	2376	116	98	26	79	24
1870	4378	28	2071	99	109	39	108	25
Gemiddeld ziek bevond.	1.03 pCt.		4.3 pCt.		30.7 pCt.		24.4 pCt.	

De uitkomst van het onderzoek van clandestine vrouwen, dat zijn dezulke, welke zonder bij de politie te zijn ingeschreven reeds gedurende langeren of korteren tijd zich hier ter stede aan de prostitutie hebben overgegeven, en van de vreemde vrouwen, dat zijn dezulke, welke uit andere gemeenten of uit het buitenland herwaarts kwamen met het doel om zich aan de prostitutie over te geven.

Het overzicht in de twee tabellen te samen, geput uit de bovengenoemde verslagen, loopt over 19 jaren. Ik moest het in twee tabellen verdeelen, daar gedurende de eerste elf jaren alle ingeschreven vrouwen bij elkander waren genomen, terwijl ze in de laatste acht jaren weder waren verdeeld in inwonende en afzonderlijk wonende.

Klaarder dan uit deze tabellen kan het nut van een nauwkeurig politie-toezicht niet blijken, zoodat, als het mogelijk was, alle prostituées te kennen en aan zulk een toezicht te onderwerpen, de syphilitische aandoeningen tot op een minimum zouden worden teruggebracht.

In de eerste tabel, waar alle ingeschreven vrouwen bij elkander genomen zijn, komen op de 100 visitaties nog niet eens 2 zieken voor, bij de clandestine daarentegen 29 en bij de vreemde 20, dus vijftien- en tien-maal meer.

Uit de tweede tabel leert men hoeveel nauwkeuriger op de inwonende dan op de afzonderlijk wonende vrouwen gelet kan worden, de laatste zijn nalatiger om zich ter visitatie te vertoonen en wel juist als zulks het meest noodig is, het verschil tusschen de twee soorten van ingeschreven vrouwen is dan ook belangrijk, en de afzonderlijk wonende toonen viermaal meer zieken aan, dan de inwonende; nog ziet men uit de tweede tabel dat bij de inwonende het getal zieken steeds afnemende is.

Letten wij nu op de resultaten van het onderzoek der vier soorten van publieke vrouwen, zoo zien wij dat wij verkrijgen op 100 visitaties:

Bij de politie ingeschreven inwonende vrouwen 1 zieken.
" " " " afzonderlijk wonende " 4.3.
" Clandestine " 30.7.
" Vreemde " 24.3.

De kansen van besmetting bij het verkeer met eene clandestine prostituée zijn dus dertigmaal grooter dan bij dat met eene ingeschreven inwonende vrouw. Dat er zelfs met eene ingeschrevene afzonderlijk wonende vrouw viermaal meer gevaar van besmetting bestaat, leert men uit bovenstaande tabel en dit is gemakkelijk verklaarbaar; de inwonende vrouwen toch weten dat zij zeker bezocht worden en nemen zich dus in acht zoodra zij bemerken dat er iets aan hapert, uit vrees van naar het ziekenhuis gezonden te worden; de afzonderlijk wonende daarentegen komen juist niet voor den dag als er iets aan hapert, en zoo worden aanvankelijk onbeteekenende aandoeningen, bijv. eenvoudige ontvellingen, door grooter vatbaarheid voor infectie tot belangrijke ziekelijke aandoeningen.

3. *Aard der aandoeningen.*

De ziekten, waaraan de vrouwen bij hare opname in het daarvoor bestemde ziekenhuis lijdende waren, zijn de volgende:

TABEL IV.

JAARTAL.	Syphilitische aandoeningen.		Venerische aandoeningen.		Aandoeningen noch van syphilitischen, noch van venerischen aard, meest scabies.
	Duidelijk gekarakteriseerde verschijnselen van syphilis (syphilis constitutionalis).	Plaatselijke ulceratieve aandoeningen van syphilitischen aard, die in den regel door algemeene verschijnselen worden gevolgd (chancres indurés).	Van ulceratieven aard (chancres moux, bubones suppurantes).	Van blennorrhagischen aard.	
1863	36	17	107	101	21
1864	27	19	81	102	34
1865	26	6	80	100	20
1866	28	6	77	87	21
1867	26	6	71	112	20
1868	23	7	51	85	16
1869	25	6	53	96	16
1870	32	7	48	74	13

Tot slot van dit kapittel rest mij nog een overzicht te geven over het

4. *Aantal delicten tegen de openbare zedelijkheid.*

Van een even bevoegde als geachte hand verkreeg ik de hieronder medegedeelde tabel; tot goed verstand der zaak voeg ik het begeleidend schrijven hierbij. „Bij de toezending van aan de Maatschappij beloofde opgaven veroorloof ik mij eene opmerking te voegen, dat het „jaarlijksch aantal delicten tegen de openbare zedelijkheid" moeijelijk met juistheid is op te geven, niet alleen omdat er meer van die delicten bij procesverbaal geconstateerd worden, dan tot vervolging aanleiding kunnen geven, maar ook omdat de geregtelijke statistiek een andere indeeling volgt. Daarbij toch worden alleen vermeld die zaken, die als vallende onder de rubriek „aantasting tegen de zeden", tot vervolging aanleiding hebben gegeven. Van die feiten, die het strafwetboek onder den algemeeuen naam van „aantasting tegen de zeden" begrijpt, zijn sommige van crimineelen aard, — vandaar de veroordeeling voor de hoven — anderen van correctionelen aard — vandaar de vervolging bij de Arrondissementsregtbanken. In nevensgaand staatje vindt de Maatschappij nu de opgave van het aantal zaken, jaarlijks sinds 1850 tot 1868 bij de hoven en regtbanken behandeld, die als misdrijven en delicten tegen de zeden beregt zijn."

Tabel V. Aangevende het aantal misdrijven en delicten tegen de zeden, berecht bij de onderstaande hoven en rechtbanken van 1850 tot 1860.

Jaartal.	Crimineel veroordeelden.		Correctioneel veroordeelden.	
	In het Rijk.	In Zuid-Holland.	In het Rijk.	Te Rotterdam.
1850	12	3	20	3
1851	10	—	20	—
1852	4	—	32	2
1853	13	—	14	—
1854	12	2	24	2
1855	17	—	29	1
1856	21	1	17	3
1857	22	2	25	1
1858	16	—	26	1
1859	15	—	45	4
1860	22	1	30	4
1861	12	2	40	—
1862	31	2	49	—
1863	28	5	54	1
1864	41	5	40	—
1865	16	—	34	—
1866	16	—	28	—
1867	16	—	35	2
1868	25	—	51	2

In deze tabel is wel is waar nergens *alleen* sprake van Rotterdam, want zelfs de laatste kolom der correctioneel veroordeelden betreft het arrondissement Rotterdam, hoewel de meesten wel uit Rotterdam zullen zijn. De crimineel veroordeelden betreffen de geheele provincie. Het staatje is slechts te beschouwen als een beeld van hetgeen er op dit gebied voorvalt, de verge-

lijking met het rijk voegde ik toe om de verhouding te kennen, bij de crimineel veroordeelden tusschen provincie en rijk, bij de correctioneel veroordeelden tusschen stad en rijk.

De uitkomst der vergelijking is niet ongunstig voor de crimineel veroordeelden in de provincie. Terwijl de provincie toch ongeveer een vijfde van de bevolking van het rijk telt, komen er slechts een vijftiende crimineel verooordeelden op de provincie. Wat de correctioneel veroordeelden betreft zoo komen in het arrondissement Rotterdam een drie-en-twintigste van de veroordeelingen in het rijk voor, terwijl de bevolking ongeveer een vijftiende bedraagt.

6. *Algemeene opmerkingen.*

Wat nu de racrochage en het openbare leven der publieke vrouw betreft, zoo is het politietoezicht hier ter stede van dien aard, dat er geen ergerlijke tooneelen kunnen plaats hebben of er wordt spoedig een eind aan gemaakt.

In de bovenvermelde voorschriften treft men de bepalingen aan, waaraan de publieke vrouwen zich te houden hebben. Ik geloof dan ook, dat, met het oog op de bevolking en de soort van vlottende bevolking hier ter stede, men den toestand alhier zeer voldoende kan rekenen.

Wat de min of meer verdachte publieke vermakelijkheden betreft, deze zijn zeker hier ter stede niet afnemend, integendeel eerder toenemend, bestaande in danshuizen en café's concerts; vooral de laatste zijn hier belangrijk in aantal toegenomen.

Zelfs in onzen grooten schouwburg worden van tijd tot tijd stukken opgevoerd van Franschen oorsprong, meestal door Fransche gezelschappen, die den toets der moraal volstrekt niet kunnen doorstaan, maar die den echt Franschen door en door bedorven geest ademen; dat men het kwade doet is al erg genoeg, maar dat men het ten tooneele voert om anderen daarmede te vermaken is verschrikkelijk; stukken als „la vie Parisienne" kunnen niet anders dan een noodlottigen invloed op jongelieden uitoefenen.

De zedelijkheid onder de vrouwelijke bevolking eindelijk is zeker ook niet toegenomen. Wel geloof ik dat in den goeden ouden tijd ook niet alles couleur de rose was, er gebeurden ten minste toen ook vreemde dingen, maar er is te veel dat spreekt om niet aan een achteruitgang in de zedelijkheid te denken.

De geest tot opschik neemt steeds toe; de dienstboden zijn in de laatste jaren geheel van kleeding veranderd. In plaats van het stijve deftige kapje van weleer, ziet men nu algemeen zeer elegante mutsjes dragen, welke de gekapte hoofden slechts ten deele bedekken; algemeen zijn de klachten over de dienstboden, bij de minste aanleiding voelen zij zich beleedigd, en een zeldzaamheid zijn de vroeger zoo langdurige diensten derzelve. Zucht tot verandering, tot opschik en vrijheid ontwaart men allerwege onder de vrouwelijke dienstboden; er is echter ook gebrek aan dezelve, want velen, die vroeger gingen dienen, willen nu jufvrouwen zijn; zij beginnen met eene ondergeschikte betrekking op bewaarscholen aan te nemen en zoeken dan op te klimmen; anderen worden modisten; wanneer men vraagt, waarom zij niet liever dienen, krijgt men onveranderlijk ten antwoord, dat zij dan niet vrij

genoeg zijn, zoo weinig uit kunnen gaan, in één woord, zij zijn gaarne op straat en liefst 's avonds. Fabriekarbeidsters zijn hier niet zeer veel, maar destemeer modisten, deze leiden dan ook in werkelijkheid een vrij leven, en volgens getuigenis van eene zeer bevoegde autoriteit zijn de zeden van die klasse van vrouwen zeer verdacht.

Ligt zulks aan de opvoeding, aan het onderwijs of waaraan? Aan gebrekkig onderwijs zeker niet; gerust kan men zeggen, dat het openbaar onderwijs te dezer stede uitmuntend is, en wat het bijzonder onderwijs betreft zoo brengt èn het examen dat ieder, die hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres wil worden moet afleggen, èn de concurrentie met de openbare school het mede dat ook aan het hoofd dier bijzondere scholen kundige menschen staan. Neen, waar men zich ook over beklagen moge, zeker niet aan gebrek tot gelegenheid voor goed en degelijk onderwijs, en hoewel het hier ter plaatse niet behoort, om hierover uitvoeriger uit te wijden, zoo doet het iemand goed om er op te kunnen wijzen, hoe hier in tallooze stads- of diaconiescholen, avondscholen, bijzondere scholen, in hoogere burgerscholen voor jongens en meisjes, in ambachtscholen, teeken-academiën, de laatste bezocht door 787 leerlingen 1), voor den armsten de uitgebreidste gelegenheid openstaat, om voor niet of voor geringe kosten het uitstekendst onderwijs te ontvangen.

Op eene bevolking volgens de volkstelling op ultimo December 1859 van ruim 106,000 inwoners, kwamen daaronder voor 5107 2) meisjes van 7 tot 11 jaren, zijnde naar ik meen de tijd die door de mindere klasse gebruikt wordt om de school (bijzonder of openbaar) voor gewoon lager onderwijs te bezoeken; in het jaar 1870 werden die scholen bezocht door 4941 meisjes 3), de bevolking steeg sinds het jaar 1860 echter aanzienlijk en wel ongeveer 17 pCt., men mag dus aannemen dat het aantal aanwezige meisjes van 7—11 jaar in dezelfde mate gestegen is, en zoo zoude dit getal ongeveer 5850 moeten bedragen; nu gingen er op de scholen voor gewoon en meer uitgebreid onderwijs 1798 meisjes, welke gedeeltelijk ook nog gerekend moeten worden te behooren tot de bevolking in den ouderdom van 7—11 jaar, hoewel de laatste soort scholen door veel ouderen bezocht worden. Hoewel men zou zeggen dat die getallen al zeer goed op elkander sluiten, zoo ziet het er met de jongens toch nog beter uit; van deze waren er ult° December 1859 op denzelfden leeftijd 4930, hetwelk op ult° December 1870 zoude geven ongeveer 5770 en er voor gingen op de scholen voor gewoon onderwijs 5492 ter school en 1640 op die gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs. Daar de ouderdom der schoolgaande kinderen onbekend is, kan men niet volkomen nauwkeurig nagaan, hoeveel meisjes niet van het onderwijs gebruik maakten; dat de jongens echter nog trouwer opkwamen blijkt duidelijk, zelfs zoude men zeggen, dat er meer ter school kwamen dan er aanwezig zijn.

---

1) Zie bijv. *Verslag over den toestand der gemeente Rotterdam* over 1870 aan den Gemeenteraad.

2) Vierde tienjarige Volkstelling, Dl. II.

3) *Verslag over den toestand der gemeente Rotterdam* over het jaar 1870. Bijlage N., staat n°. 1.

Aan gebrekkig onderwijs, of aan gebrek aan deelname daaraan, ligt het gebrek aan goede zeden niet; meisjes, die niet lezen of schrijven kunnen kennen wij hier niet. Ik vrees dat de eenige oorzaak gelegen is in de van oudsherbekende kwaal, door E. SUE zoo goed geschilderd in Fleur de Marie en la Mayeux. De laatste òf alleen door deugd, òf omdat zij door hare ongelukkige gestalte niet anders kan, verdient ter nauwernood met hard werken een sober stukje brood; de andere, natuurlijk daartoe aangezocht, ziet kans om met haar mooie gezichtje op zeer gemakkelijke wijze een aangenaam en overvloedig leven te leiden. Is het niet altijd zoo geweest en zal het niet altijd zoo blijven, te meer naarmate door de steeds toenemende duurte, vele jongelieden vreezen om een huishouden op te zetten?

Er is nog een punt, waar ik op wijzen moet, voor ik van dit gedeelte van mijn onderwerp afstap, het is een gruwel die hier volstrekt niet zeldzaam voorkomt, dat de ouders zelven hun nog zeer jeugdige kinderen aan de prostitutie overleveren en ten hunnen huize daartoe de gelegenheid openstellen. Dit feit, waartegen men moeilijk iets zal kunnen doen, is het droevigste in de geheele geschiedenis der prostitutie.

III. STATISTIEKE BESCHEIDEN, ONTLEEND AAN DEN BURGERLIJKEN STAND.

Nadat ik tot nu toe mijne opgaven, om tot den waren toestand der prostitutie alhier te geraken, geput heb, daar, waar ik ze vinden kon, terwijl deze alleen zekere cijfers konden geven aangaande vrouwen en dan nog maar aangaande de bij de politie bekende, terwijl het getal onbekenden belangrijk grooter moet zijn, zoo laat ons nu zien, of wij in de opgaven, aan den burgerlijken stand ontleend, omvattende derhalve de geheele bevolking, niet meer zekere gegevens kunnen verkrijgen aangaande de af- of toename der prostitutie alhier. Ik behoef hier niet te zeggen dat toename der prostitutie zich uit kan drukken in een steeds toenemend aantal doodgeborenen, een grooter aantal onwettig geborenen en ook gedeeltelijk in eene groote kindersterfte.

In tabel VI heb ik de bevolking, geboorten, onechten, levenloos aangegevenen, de sterfte, huwelijken en echtscheidingen, zoover deze laatste bekend waren, loopende over een tijdvak van 40 jaren, verzameld en daarvan tot beter overzicht en vergelijking in tabel VII groepen van vijf jaren gevormd, waarvan ik alleen de gemiddelde heb aangegeven, waardoor de jaarlijksche afwijkingen meer verdwijnen (kolom 2 tot 13); terwijl ik daaruit (kolom 14 tot 20) eenige onderlinge verhoudingen heb afgeleid.

Uit kolom 1 leert men hoe geregeld de bevolking van Rotterdam steeds toenam, dezelfde toename bemerkt men in de geboorte en sterfte en de huwelijken (kolom 3, 5, 11, 12 en 13); afname echter in de levenloos aangegevenen en onechten (kolom 4 en 6 tot 10), de ware beteekenis van dit alles kan echter eerst blijken uit kolom 14 tot 20, de onderlinge verhoudingen.

Uit kolom 14 blijkt alzoo dat de verhouding van het geboorte- tot het bevolkings-cijfer gedurende dertig jaren bijna geheel dezelfde was, terwijl in de laatste tien jaren een geringe vermindering in het geboortecijfer heeft plaats gehad.

Eene groote verbetering had plaats in de verhouding der doodgeborenen tot de bevolking (kolom 15), namelijk van 1 op 357 tot 1 op 490, dus bijna

om de helft. Niet zooveel maar toch ook belangrijk verbeterde de verhouding der onechte geboorten tot de bevolking, namelijk van 1 op 260 tot 1 op 337. Uit hetgeen wij aanvoerden volgt ook noodwendig eene belangrijke verbetering in de verhouding tusschen de levenloos aangegevenen en levendgeborenen (kolom 17) en wel van 1 op 13.6 tot op 1 op 18.2. Geven alle vorige rubrieken stof tot tevredenheid, zoo is zulks ook het geval met de verhouding der onechte geboorten tot het geheele getal geboorten (kolom 18). Na eerst van 1 op 11 tot 1 op 9 gestegen te zijn, daalde het cijfer van het tijdvak 1851—55 af verder regelmatig tot 1 op 13.6.

TABEL VI. AANTOONENDE DE BEVOLKING, HET AANTAL GEBOORTEN, OVERLEDENEN, HUWELIJKEN EN ECHTSCHEIDINGEN VAN 1831 TOT 1870.

JAARTAL.	Bevolking op ult[o] December.	Aantal geboorten.			Aantal onechte geboorten.			Aantal levenloozen.		Sterfte zonder doodgeborenen.	Aantal huwelijken.	Aantal echtscheidingen.
		Levenden.	Levenloozen.	Totaal.	Levenden.	Levenloozen.	Totaal.	Totaal.	Hiervan onecht.			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1831	73500	2698	191	2889	241					2193	382	
1832	73193	2588	195	2783	232					2912	435	
1833	72178	2745	200	2945	251					3718	575	
1834	72694	2809	182	2991	243					2344	741	
1835	72738	3034	253	3287	244					2930	718	
1836	73396	3034	189	3223	262					2191	717	
1837	73978	2984	209	3193	231					2401	664	
1838	74576	2859	219	3078	253	38	291	219	38	2374	648	
1839	75217	2858	218	3076	234	35	269	218	35	2450	638	
1840	78893	3009	228	3237	252	49	201	228	49	2463	671	
1841	79400	2999	228	3227	215	46.	261	228	46	2697	620	
1842	80007	3101	201	3302	263	49	312	201	49	2762	602	
1843	81081	3032	245	3277	280	44	324	245	44	2114	704	
1844	81832	3141	218	3359	318	27	345	218	27	2646	669	
1845	82511	3131	224	3355	315	55	370	224	55	2586	697	
1846	82925	3074	218	3292	331	53	384	218	53	2725	638	
1847	83033	3028	187	3215	299	30	329	187	30	3003	606	
1848	82800	3222	205	3427	351	54	405	205	54	3452	688	
1849	86553	3312	206	3518	342	49	391	206	49	4094	833	
1850	86648	3441	216	3657	366	38	404	216	38	2758	956	
1851	88813	3591	205	3796	360	38	398	205	38	2582	937	
1852	91553	3644	213	3857	311	33	344	213	33	2848	859	
1853	92745	3624	226	3850	266	31	297	226	31	3972	821	
1854	95062	3572	186	3758	307	30	337	186	30	3135	805	
1855	96749	3553	178	3731	270	35	305	178	35	3662	796	
1856	99706	3752	198	3950	301	42	343	198	42	3138	862	
1857	102812	4075	217	4292	356	35	391	217	35	2983	875	
1858	104724	4087	201	4288	309	28	337	201	28	3171	826	8
1859	106458	4241	202	4443	328	33	361	202	33	3765	862	11
1860	107929	3915	210	4125	311	36	347	210	36	3193	936	8
1861	109738	4247	230	4447	322	30	352	230	30	3293	894	16
1862	111403	4053	230	4283	294	32	326	230	32	3259	889	10
1863	112728	4423	263	4686	317	44	361	263	44	3658	924	12
1864	114052	4236	248	4484	292	35	327	248	35	3369	997	6
1865	115354	4390	245	4635	312	30	342	245	30	3309	1075	16
1866	115277	4248	249	4497	298	30	328	249	30	4795	1018	16
1867	117133	4382	231	4613	310	29	339	231	29	3724	1056	16
1868	118837	4331	263	4594	304	29	333	263	29	3574	1037	21
1869	121027	4470	231	4704	342	24	366	231	24	3044	1062	16
1870	123097	4693	241	4934	321	32	353	241	32	3919	1057	18

Tabel VII. Aantoonende de gemiddelden van groepen van vijf jaren aan de vorige Tabel ontleend en de onderlinge verhoudingen hieruit af te leiden.

Jaartal.	Gemiddelden van de bevolking.	Gemiddeld aantal geboorten.			Gemiddeld aantal onechte geboorten.			Gemiddeld aantal levenloozen.		Gemiddelde sterfte zonder levenl. aangeg.	Gemiddeld aantal huwelijken.	Gemiddeld aantal echtscheidingen.	Verhouding der geboorten tot de bevolking 1 op	Verhouding der levenl. aangeg. tot de bev. 1 op	Verhouding der onechten tot de bevolking 1 op	Verhouding der levenl. aangeg. tot de levendgeb.	Verhouding der onechten tot de geboorten.	Verhouding der levenl. aangeg. tot de sterfte.	Verhouding der huwelijken tot de bevolking.
		Levenden.	Levenloozen.	Totaal.	Levenden.	Levenloozen.	Totaal.	Totaal.	Waarvan onecht.										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1831—1835	72860	2774	204	2979	242					2819	570		24	357		13.6		13.8	127
1836—1840	75212	2948	212	3161	246	40	287	221	40	2375	667		23	354	260	13.9	11.	12.1	112
1841—1845	80966	3080	223	3304	278	44	322	223	44	2561	658		24	363	251	13.8	10.2	11.4	123
1846—1850	84391	3215	206	3425	337	44	382	206	44	3206	744		24	409	221	15.5	9.	15.5	113
1851—1855	92984	3596	201	3798	302	33	336	201	33	3243	843		24	462	276	17.8	11.3	16.1	110
1856—1860	103525	4014	205	4219	321	34	355	205	34	3250	852	9	24	505	291	19.5	11.9	15.8	121
1861—1865	112655	4269	243	4507	307	34	341	243	34	3375	955	12	25	463	330	17.5	13.2	13.8	118
1866—1870	119061	4424	243	4667	315	28	343	243	28	3811	1046	17	25	490	337	18.2	13.6	15.6	113

De verhouding der levenloos aangegevenen tot de sterfte is meer afwisselend, over het geheel echter wel verbeterend (kolom 19).

Wat de verhouding eindelijk van het jaarlijksch aantal gesloten huwelijken betreft, zoo is dit zeer ongelijk, over het geheel echter iets toenemende (kol. 20), hetgeen men nog beter ziet als men de gemiddelde van telkens tien jaren neemt, waardoor men de volgende cijfers verkrijgt, 1 op 119.5, 118, 115.5, 115,5.

Wat is nu het besluit dat uit deze cijfers moet getrokken worden? Allen pleiten ze voor eene afname der prostitutie en hare gevolgen; de vraag is nu maar, kunnen wij onverdeeld op die uitkomsten afgaan, of moeten wij ook deze cijfers kritisch beschouwen; ik geloof wel degelijk het laatste.

Het is een treurig verschijnsel, maar het schijnt dat al wat met prostitutie in verband staat door leugen en onwaarheid bezoedeld is, zoo zelfs, dat men niet eens meer vertrouwen kan op officiële cijfers; voor hem, die waarde hecht aan statistiek, vooral op hygiënisch terrein, tot oplossing van belangrijke vraagstukken, is dit zeker niet de geringste vlek die aan haar kleeft.

Dat de cijfers zelve waar zijn, is niet te betwijfelen, maar hare uitkomsten zijn slechts met kritiek te gebruiken.

Het zijn vooral kolom 15—18 die onze belangstelling verdienen. Het getal levenloos aangegevenen moet, volgens de algemeen aangenomen meening, stijgen bij toenemende prostitutie, vele oorzaken kunnen daartoe medewerken; in zoover de oorzaak aan den vader ligt, aan een ondermijnd gestel, ten gevolge van syphilis of misbruik van het geslachtsleven, wat de moeder betreft aan dezelfde oorzaken, maar daarenboven nog aan fouten begaan gedurende de zwangerschap, veel beweging, dansen, rijden en misschien ook mislukte middelen tot afdrijving der vrucht. Wanneer nu het getal levenloos aangegevenen vermindert, zoude men ook moeten besluiten tot afname der prostitutie, als er nog niet een andere mogelijkheid bestond, namelijk om de vrucht te doen verdwijnen, vóór zij zoover gevorderd is dat zij op de lijst der levenloozen moet gebracht worden, maar nog onder den naam van miskraam of zelfs geheel onbekend, niet in rekening gebracht wordt, en er bestaat maar al te veel waarschijnlijkheid dat men het in die kunst al zeer ver gebracht heeft of ten minste er meer gebruik van maakt dan vroeger.

Als ten tweede het jaarlijksch getal onechte geboorten vermindert, zoo zoude men meenen dat men, zonder daarover lang na te peinzen, direct tot eene verbetering der zedelijkheid zoude mogen besluiten, maar ook hier zijn er redenen, welke het te snel vormen van eene gunstige opinie ontraden. Ten eerste komt het zooeven genoemde feit in aanmerking; waar de vrucht wordt afgedreven voor ze levensvatbaarheid heeft kan ze niet op de lijst der onechtgeboren geplaatst worden; ten andere is hier iets, wat vroeger eene groote zeldzaamheid was onder de mindere klasse, tot eene gewoonte geworden, hetgeen aan ieder die veel onder die klasse verkeert bekend is, ik bedoel het trouwen wanneer de nood daartoe dwingt, wanneer het voor den goeden naam der vrouw dagelijks gevaarlijker wordt om het langer uit te stellen.

Uit het aangevoerde blijkt hoe voorzichtig men zijn moet om uit de verbetering in de verhouding der levenloos aangegevenen en onechten tot de bevolking een gunstig besluit te trekken.

De gevolgen van een aan prostitutie gewijd leven openbaren zich echter niet alleen door aan de vrucht niet de noodige levensvatbaarheid te geven, zij openbaren zich even goed in de levende afstammelingen, het kind, en zelfs gedurende het geheele leven van den mensch; de meeste afstammelingen van onzedelijken oorsprong brengen het niet zoover en hoe dichter bij de geboorte, des te grooter de sterfte; daarom kan eene groote kindersterfte ook het gevolg zijn van toename der prostitutie. Dat de kindersterfte alhier zeer groot is, is bekend, in hoeverre zulks echter aan bovengenoemden invloed is toe te schrijven, is moeilijk te bepalen, daar hiertoe natuurlijk zeer vele andere oorzaken medewerken.

In tabel VIII heb ik te zamengebracht 1°. de sterfte te Rotterdam beneden de vijf jaren, gedurende een tijdvak van 40 jaren, van het jaar 1828 tot 1867, verdeeld in 8 groepen van vijf jaren, waarvan telkens de gemiddelde genomen is; het geheele sterfteeijfer gedurende die 40 jaren bedroeg ongeveer 118,000. Tot een duidelijker overzicht stelde ik de jaarlijksche sterfte gelijk 1000 en bracht daarop het sterfteeijfer beneden de vijf jaren terug 1).

2°. De sterfte beneden het jaar; daar het echter een bekende zaak is dat in een stad met toenemende bevolking, die toename zich in de eerste plaats ook zal uitdrukken in eene grootere kindersterfte, zoo heb ik hier die sterfte genomen volgens mijne in bovengenoemd artikel 2) aangegeven methode, waar het geboorteeijfer van ieder jaar als uitgangspunt is aangenomen, en dit gesteld op 1000; in de derde plaats heb ik op dezelfde wijze de sterfte beneden de 5 jaren aangegeven. Daar mijn sterftetabel slechts tot het jaar 1867 loopt, kan in de 4de kolom de afsterving van de geborenen niet verder dan tot 1863 gegeven worden.

Tabel VIII.

JAARTAL.	Sterfte beneden 5 jaar, het sterfte-cijfer gesteld op 1000.	Het geboortecijfer gesteld op 1000.	
		Sterfte beneden het jaar.	Sterfte beneden 5 jaar.
1.	2.	3.	4.
Van 1828—1832	445	211	394
„ 1833—1837	446	233	382
„ 1838—1842	488	248	415
„ 1843—1847	489	252	437
„ 1848—1852	459	256	434
„ 1853—1857	503	266	451
„ 1858—1862	538	266	436
„ 1863—1867	527	274	485 (*)

(*) Dit getal geeft alleen de afsterving van het geboortecijfer van het jaar 1863.

Uit kolom 2 blijkt, dat als men het jaarlijksche sterfteeijfer als basis aanneemt, de sterfte alleraanzienlijkst is; reeds aanvankelijk bijna de helft der

---

1) Zie mijn artikel, *Over de sterfteverhouding te Rotterdam*, in *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*, 1859, blz. 118, waar de sterfte over een tijdvak van 30 jaar behandeld is.

2) Zie *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*, blz. 119.

geheele sterfte bedragende klimt zij spoedig tot boven de helft, eene sterfte zelden elders geëvenaard en nog zeldzamer overtroffen.

Uit kolom 3 blijkt dat de sterfte beneden het jaar, aanvankelijk iets meer dan een vijfde van de geborenen bedragende, langzamerhand tot een vierde en daarna tot ver daarboven klimt.

Uit kolom 4 blijkt eindelijk dat, hoewel het sterfteeijfer niet zoo groot is als in kolom 2, de sterfte hier echter in dezelfde mate als daar toeneemt en van ruim een derde, tot niet zoo heel ver onder de helft stijgt.

Besluit.

Hoe verleidelijk het is, om de resultaten, voor Rotterdam verkregen, met die op andere plaatsen te vergelijken en vooral om de uitkomsten aan den Burgerlijken Stand ontleend, vooral wat betreft de verhouding der levenloos aangegevenen en onechten tot de bevolking enz., de sterfte op jeugdigen leeftijd te vergelijken met die in andere plaatsen van ons land, of die van het buitenland, zoo moet ik dit denkbeeld laten varen, uit vrees van al te uitvoerig te worden, daar de bespreking hiervan alleen stof genoeg levert voor een uitvoerig opstel, ten minste een uitgebreide statistiek tot grondslag heeft; en nu spreek ik nog niet eens van andere beschouwingen, waartoe de bovengegeven eijfers zouden kunnen leiden, zooals de verhouding der levenloos aangegevenen bij onwettig en wettig geborenen, hetgeen zeer opmerkelijk is, daar dat getal bij de eersten meer dan het dubbele bedraagt van de laatsten; van het verschil in de verhouding der mannelijke tot de vrouwelijke geboorten bij wettig en onechtgeborenen, het verschil in de verhouding van de mannelijke tot de vrouwelijk levenloos aangegevenen bij wettig en onechtgeborenen. en van zoovele andere belangrijke punten meer, welke zich als van zelve aan ons voordoen.

Hoewel niemand meer dan de ondergeteekende overtuigd is van het onvolmaakte van dezen arbeid, zoo blijkt echter uit een en ander dat, hoewel hier geene verordening op de prostitutie bestaat, de politievoorschriften op de prostitutie en het politietoezicht stellig niet behoeven achter te staan bij andere plaatsen, waar verorderingen bestaan; dat de conclusie, waartoe de door de politie geleverde eijfers leiden of ten gevolge van dat toezicht verkregen niet in overeenstemming is met wat men meent meer met de waarheid overeen te komen, daarvan ligt de schuld aan het onderwerp, en de uitkomst stemt geheel en al overeen met hetgeen de verslaggever 1) over hetzelfde onderwerp over 's Gravenhage heeft aangevoerd. Wat er tegen de steeds toenemende clandestine prostitutie te doen zij, voornamelijk met het oog om de daaruit voortvloeiende syphilitische aandoeningen te keer te gaan, zulks behoort niet te dezer plaatse, en gelukkig, want het probleem is zeker een der moeilijkste die er bestaan.

Rotterdam, 1871. A. M. BALLOT.

1) *Bijdrage tot het onderzoek naar de werking der reglementen op de prostitutie hier te lande*, door Dr. C. P. POLS KOOLHAAS, in *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*, 1869, 2de Afd., pag. 27, 307.

(Overgedrukt uit het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*, Jaargang 1872.)